

Když nevinność poslouží zlu...

Malý Ihář

Mitch Albom

přeložila Alžběta Kalinová

Malý lhář

The Little Liar
Copyright © 2023 by Asop, Inc.
All rights reserved.

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Alžběta Kalinová, 2025
Cover © Milan Bozic, 2025
Cover illustration © Mark Smith, 2025
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2025

ISBN 978-80-277-6587-4 (pdf)

Mitch Albom

Malý Ihář

přeložila
Alžběta Kalinová

OBSAH

1943	11
Dovolte mi se představit	15
„Takový krásný chlapec!“	17
Další postavy.....	21
Podobenství.....	27
Tři okamžiky.....	29
Jak se lež šíří.....	37
Opravdové milosrdenství	41
Nejdřív vám seberou obchod	45
... potom vám seberou víru....	47
... a nakonec vám seberou domov	51
Udo se stěhuje do nového domova	59
Přijetí	63
Nicovi se zdá o Bílé věži	75
Znovu podobenství.....	79
Lež o přesídlení	81
Udo potřebuje návnadu.....	85
Jedna opravdu velická svatba	89
Tři zrady	91
Zvraty.....	105
Svět světla a temnoty.....	113
O dvanáct měsíců později.....	115
Noci na slámě.....	121

Nico, ode lži ke lži	131
Udo má novou práci	141
Sebastian slábne, ale současně sílí	145
Budapešť	149
Slova požehnání	159
Čtyři dny sněžení	161
1946	181
Co následovalo	195
Udo vyráží do zábavního parku	211
Excentrik, jemuž všichni záviděli	219
Srdce a jeho touhy	225
Směje se a lže	241
Pohlednice z minulosti	243
Vídeň, 1978	249
Hollywood, 1980.	257
Čtyři střety	267
Začátek konce	279
Tolik různých slov	293
Koleje si pamatují	301
Dodejme ještě... ..	307
... amen	313

Věnováno Evě a Solomonu Nesserovým
a dalším, kteří nosili na paži vytetované
své číslo, jakož i těm, kteří pro ně
stále truchlí.

Víš, co tě pronásleduje?
Nejsou to tvé vzpomínky.
Nejsou to tvé zápisky.
Pronásleduje tě to, co jsi zapomněl.
To, co musíš zapomenout.
To, co musíš nadále zapomínat po zbytek života.

— JAMES FENTON, „A German Requiem“

Všechno se změní. Všechno až na pravdu.

— LUCINDA WILLIAMS

Část první

1943

„Je to lež.“

Urostlý muž měl hluboký a hrubý hlas.

„Co má být lež?“ zašeptal kdosi.

„Kam jedeme.“

„Vezou nás na sever.“

„Vezou nás na smrt.“

„To není pravda!“

„Ale je,“ opáčil ten urostlý muž. „Jakmile dorazíme, zabijí nás.“

„Nesmysl! Akorát nás přesídlují! Do nového domova! Copak tys toho kluka na nástupišti neslyšel?“

„Žádný nový domov nás nečeká,“ odvětil urostlý muž.

Vtom rozhovor přerušilo hlasité skřípění kol vlaku. Muž se zadíval na železnou mříž vsazenou do osiřelého okénka tmavého vagonu, který byl určený k převozu dobytka, ne lidí. Nebyla v něm sedadla. Ani jídlo. Ani voda. Zato se v něm tísnila téměř stovka cestujících, kteří připomínali jednu velkou lidskou cihlu. Staří muži v oblecích. Děti v pyžamech. Mladá matka tisknoucí si k hrudi miminko. Seděla jen jedna jediná osoba. Dívka s trochu vykasanými šaty. Seděla na plechovém kbelíku, který dostali k dispozici namísto toalety. Tvář skrývala v dlaních.

Urostlý muž už viděl dost. Setřel si z čela pot a začal se prodírat skrz masu těl směrem k okénku.

„Hej!“

„Dávej pozor!“

„Co to děláš?“

Muž popadl mříž do silných prstů, zhluboka zabručel a zatáhl.

Dobytcí vagon rázem ztichl. *O co se to pokouší? Co když přijdou stráže?* V rohu se o jednu ze stěn vagonu opíral Sebastian, vytáhlý kluk, který to celé mlčky pozoroval. Vedle něj se mačkala většina jeho příbuzných. Matka, otec, prarodiče i dvě mladší sestry. Ale když Sebastian viděl, jak se ten silák snaží vytrhnout z okénka mříž, upřel pozornost ke štíhlé tmavovlasé dívce opodál.

Jmenovala se Fannie. Než se začala stahovat smyčka, než přijely tanky plné vojáků a štěkajících psů, než v jehorodném městě Soluni začalo půlnoční bušení na dveře a shromažďování veškerého židovského obyvatelstva, Sebastian se domníval, že je do Fannie zamilovaný. Pokud se tedy ve čtrnácti letech můžete doopravdy zamilovat.

Se svými city se nikdy nesvěřil. Jí ani nikomu jinému. Najednou měl však z kdovíjakého důvodu pocit, že láskou přetéká. Soustředil se jen na Fannie, zatímco silák tahal, dokud mříž nepovolila. Naposledy zabral ze všech sil, vytrhl ji a odhodil na zem. Vzniklým otvorem ve stěně dovnitř zavál vítr a všem se otevřel výhled na letní oblohu.

Silák na nic nečekal. Začal se do otvoru soukat, jenže se tam nevešel. Nedokázal jím protáhnout trup.

S klením seskočil zpátky na podlahu. Ostatní si mezi sebou začali šeptat.

„Někdo menší,“ ozval se čísi hlas.

Rodiče si k sobě hned přitiskli své děti. Chvilí se nikdo ani nepohnul. Sebastian pevně zavřel oči a zhluboka se nadechl, načež popadl Fannie za ramena a začal ji strkat vpřed.

„Ona se vejde.“

„Sebastiane, ne!“ vykřikla Fannie.

„Kde má rodiče?“ zeptal se kdosi.

„Po smrti,“ odpověděl někdo.

„Tak pojd', dítě.“

„Pospěš si!“

Cestující nechali Fannie protáhnout se skrumáží těl, přičemž ji zlehka plácali po zádech, jako by ji vyprovázeli s tichým přáním. Nakonec stanula před velikým mužem, který ji vyzvedl do okna.

„Nejdřív nohy,“ poradil jí. „Jakmile dopadneš, stoč se do klubíčka a kutálej se.“

„Počkejte...“

„Nemůžeme čekat! Musíš skočit, teď!“

Fannie se otočila k Sebastianovi. S očima zalitýma slzami. *Ještě se uvidíme*, řekl jí, ale jen v duchu. Nějaký vousatý muž, který si do té doby mumlal modlitby, popošel k Fannie.

„Buď dobrým člověkem,“ pošeptal jí do ucha. „Pověz světu o tom, co se tady stalo.“

Fannie se chtěla na něco zeptat, ale než stačila cokoli říct, silák ji protlačil okénkem a byla pryč.

Dovnitř znovu zavál vítr. Na okamžik všichni jen zaraženě stáli. Jako by čekali, že se Fannie proplazí okénkem zpátky. K tomu ovšem nedošlo, a tak se začali tlačit kupředu. Celým dobytčákem se rozlila vlna naděje. *Můžeme se odtud dostat! Můžeme utéct!* Všichni se mačkali jeden na druhého.

Vtom se to stalo.

PRÁSK! Výstřel. Pak několik dalších. Poté co se ozvalo skřípění brzd, cestující se spěšně pokoušeli nasadit mříž zpět do okna. Bez úspěchu. Už v něm nedržela. Pak se vlak zastavil, dveře se s trhnutím otevřely a v oslnivé sluneční záři stanul zakrslý německý důstojník s pistolí v ruce.

„HALT!“ zařval.

Sebastian sledoval, jak se od okénka odlepují jednotlivé ruce – jako padající listy, když zatřesete větví. Pohlédl na důstojníka. Pak na cestující. Na mladou dívku, která plakala na plechovém kyblíku. A věděl, že jejich poslední naděje právě vyhasla. V tu chvíli proklel jediného chybějícího člena své rodiny, mladšího bratra Nica, a přísahal si, že ho jednoho dne vypátrá, aby ho za tohle všechno přinutil zaplatit. A že mu nikdy, nikdy v životě neodpustí.

DOVOLTE MI SE PŘEDSTAVIT

Příběhu, který uslyšíte, můžete věřit. Budu vám ho totiž vyprávět já a já jsem tím jediným, do čeho na tomto světě můžete skutečně vložit svou důvěru.

Někteří možná namítnou, že můžete věřit přírodě. Nesouhlasím. Příroda je vrtkavá. Nějakému druhu se chvilí daří a najednou zmizí z povrchu zemského. Jiní řeknou, že můžete věřit vyšší moci. Které, ptám se vás.

A co se lidí týče? Jak to říct? Lidem můžete věřit akorát v tom smyslu, že se vždycky budou starat jen sami o sebe. Jakmile se ocitnou v ohrožení, zničí v zájmu vlastního přežití cokoli. Především mě.

Jenže já jsem stín, jemuž neutečete. Zrcadlo, v němž spatříte svůj poslední odraz. Můžete se před mým zrakem skrývat třeba po všechny dny, které vám byly na Zemi přiděleny, ale můžu vás ujistit, že to poslední, s čím se na tomto světě setkáte, budu já.

Já jsem Pravda.

Tento příběh vypráví o chlapci, který se mě pokusil ztratit.

Roky se skrýval, během holokaustu i po něm, střídal jména i životy. Musel ale vědět, že nakonec ho doženu.

Kdo jiný by dokázal rozpoznat malého lháře lépe než já?

„TAKOVÝ KRÁSNÝ CHLAPEC!“

Ted' vám představím jeho, a sice v době předtím, než se rozběhlo kolečko všech těch lží. Zírejte na tuto stránku tak dlouho, až se vaše mysl ponoří do nejasného podvědomí. Vida, tady ho máme. Malý Nico Krispis. Hraje si v ulicích řecké Soluně, známé též pod názvem Tesalonika, města na pobřeží Egejského moře, jehož kořeny sahají až do roku 300 před naším letopočtem. Místa, v němž se auta i koňské povozy proplétají mezi rozvalinami antických lázní, na tržišti s olivovým olejem to vře a stánkaři nabízejí ovoce, ryby a koření, které ráno vyložili z lodí v přístavu.

Píše se rok 1936. Letní slunce praží do dlažby v okolí věhlasné Bílé věže, pevnosti z patnáctého století vybudované na obranu soluňských břehů. Z nedalekého parku se ozývá veselý křik dětí zabraných do hry *abariza*. V té se hráči rozdělí na dva týmy a každý tým nakreslí na zem křídou čtverec, mezi nimiž se následně začnou honit. Kdo je chycený, musí se postavit do soupeřova čtverce a počkat, než ho „zachráni“ spoluhráč.

Nico Krispis byl posledním členem svého týmu, kterého ještě nechytili. Honil ho starší kluk Giorgos. Kdykoli se k němu Giorgos přiblížil, chycení spoluhráči na něj volali: „Pozor, Nico!“

Nico se vždycky jen zazubil. Na svůj věk byl rychlý. Rozběhl se k pouliční lampě, zachytil se, obtočil se okolo ní

a rozletěl se zpět jako vystřelený z praku. Giorgos kmital pažemi. Běžel jako o závod. Nico došlápl na kraj křídového čtverce ve vteřině, kdy se starší chlapec dotkl jeho ramene.

„*Abariza!*“ zvolal Nico a jeho spoluhráči se rozběhli ven. „*Liberté!* Svoboda!“

„To teda ne! Já tě chytil, Nico!“ prohlásil Giorgos. „Dotkl jsem se tě ještě předtím, než jsi tam šlápl!“

Nicovi spoluhráči znovu ztuhli a ohlédli se na něj. Tak jak to je? Nico sjel pohledem ke svému sandálu. Pak zvedl oči ke Giorgosovi.

„Má pravdu,“ uznal. „Dotkl se mě.“

Jeho spoluhráči zaúpěli a našťavaně začali odcházet.

„Ach jo, Nico,“ posteskl si jeden z nich. „Proč musíš říkat vždycky pravdu?“

Já vím proč.

Vždycky poznám stoupence.

• • •

Možná se ptáte: proč zrovna tento malý kluk? Čím by mohl být zajímavý? Copak se s námi Pravda nemůže podělit o miliardu jiných osudů?

Ano, mohl bych. Ale Nicův příběh vám nabídne vyprávění o následcích. Takové, jaké ještě nikdy nezaznělo. Vyprávění o klamu, velikém klamu, ale zároveň i o veliké pravdě, o zlomeném srdci, o válce, o rodině, o pomstě i o lásce, která je zas a znovu zkoušena. Než se příběh uzavře, najde se v něm i dotek nadpřirozena kontrastující s lidskou křehkostí.

Až dovyprávím, možná si řeknete: „To není možné.“ Ale na pravdě je zvláštní jedna věc. Čím méně reálně něco zní, tím víc tomu lidé chtějí věřit.

Považte třeba tohle:

Nico Krispis až do svých jedenácti let jedinkrát nezhaltal.

Tím na sebe člověk upozorní, přinejmenším mě. Kdykoli Nico potají ukradl z kuchyně koláček, přiznal se v okamžiku, kdy se o to začal někdo zajímat. Pokud se ho maminka zeptala: „Jsi unavený, Nico?“, přitakal, i když to znamenalo brzkou večeřku.

Jestliže ve škole nedokázal odpovědět učiteli na otázku, dobrovolně přiznal, že si domácí úkol nepřečetl. Spolužáci se mu za jeho upřímnost smáli. Ale dědeček Lazar, k němuž Nico vzhlížel, ho o mé nedocenitelnosti poučil hned zkraje života. Když bylo Nicovi pouhých pět let, seděli spolu v přístavu a dívali se přes záliv na majestátní pohoří Olymp.

„Jeden kamarád tvrdí, že tam žijí bohové,“ řekl Nico.

„Je jen jediný Bůh, Nico,“ odpověděl mu na to Lazar.
„A ten nežije na žádné hoře.“

Nico se zamračil. „Tak proč mi to říkal?“

„Lidé říkají spoustu věcí. Některé jsou pravdivé, jiné lživé. A občas se stane, že když lžeš dost dlouho, druzí uvěří, že říkáš pravdu. Ty nikdy nelži, Nico.“

„Nebudu, Nano.“

„Bůh se dívá, pořád.“

O Nicu Krispisovi je dobré vědět tři věci.

1. Měl pozoruhodné nadání na jazyky.
2. Dokázal nakreslit téměř cokoli.
3. Byl to pohledný chlapec.

Bod číslo tři se časem ukáže jako důležitý. Nico dostal do vínku to nejlepší z genů vysokého a svalnatého otce,

obchodníka s tabákem, a plavovlasé matky, která dobrovolničila v místním divadle v naději, že jednou stane na pódiu. Za něčí vzhled si nepřipisují žádný kredit. Ale řeknu vám, že ať už se narodíte s jakýmikoli rysy, pravda je zvýrazní.

Mám takový nezaměnitelný výraz.

A Nico ho nosil na tak pohledné tvářičce, že se nad tím obdivně pozastavovali i úplně cizí lidé. „Takové rozkošné děťátko,“ říkali a hladili ho po tváři nebo po bradičce. „Nevypadá jako Žid,“ dodávali občas. To se během války také ukázalo jako důležité.

Nicméně to, co i neznámé lidi přitahovalo k Nicovi nejvíc – víc než jeho světlé zvlněné vlasy, jiskřivé modré oči či plné rty a dokonale bílý chrup za nimi –, bylo jeho čisté srdce. V tom chlapci se neodrážel ani stín podlosti.

Dalo se mu věřit.

Po nějakém čase mu sousedé z jeho čtvrti začali přezdívat Chioni – to v řečtině znamená „sníh“ –, protože se zdál být zcela nedotčený světským klamem. Jak bych si takového chlapce mohl nevšimnout? Ve světě přetékačím lží září upřímnost stejně jasně jako stříbrná fólie odrážející paprsky slunce.

DALŠÍ POSTAVY

Abych vám mohl Nicův příběh vyprávět celý, musím zmínit ještě tři další osoby, které se v průběhu jeho neobvyklého života budou neustále objevovat.

Tou první je jeho bratr Sebastian, s nímž už jste se setkali ve vlaku. O tři roky starší, tmavovlasý a daleko vážnější Sebastian se snažil být dobrým synem, avšak v srdci ho stravovala zášť staršího bratra vůči rozmazlovanému mladšímu sourozenci.

„Proč už musíme jít spát?“ úpěl Sebastian.

Přeloženo: *Proč může Nico zůstat vzhůru stejně dlouho jako já?*

„Proč musím dojídat polévku?“

Přeloženo: *Proč ji nemusí dojíst i Nico?*

Starší bratr byl na rozdíl od mrštného a uvolněného mladšího bratra kostnatý a nejistý. Nico mnohokrát pobavil celou rodinu nějakým komickým výstupem, zatímco Sebastian se zamračeně choulil u okna s knihou v klíně.

Byl Sebastian stejně pravdomluvný jako Nico? Naneštěstí nikoli. Lhal v takových těch běžných záležitostech, třeba že si vyčistil zuby, že tatínkovi mince ze šuplíku neukradl, že v synagoze dával pozor nebo – jakmile začal dospívat – proč tráví tolik času v koupelně.

Přesto byl hluboce oddán své rodině. Matce Tanně, otci Lvovi, prarodičům Lazarovi a Evě, malým sestřičkám, dvojčatům Elisabet a Anně, a když došlo na lámání chleba, tak

i mladšímu bratru Nicovi, který se mu stal soupeřem v běhu po trhu s olivovým olejem i v plavání ve vlnách omývajících východní městské pláže.

Sebastianova nejhlubší oddanost však patřila dívce jménem Fannie.

Fannie je třetí postavou příběhu o malém lháři. Před osudnou jízdou vlakem, která jí navždy změnila život, byla nesmělou dvanáctiletou dospívající dívkou s rozkvetlými tvářemi, zářivýma olivově zelenýma očima, plnými rty, plachým úsměvem a stíhlou, nicméně zaoblující se postavou, již na úzká ramena spadaly kudrny havraních vlasů.

Její otec, vdovec jménem Šimon Nahmias, vlastnil lékárnu na ulici Egnatia. Fannie mu jakožto jediné dítě pomáhala vyskládat zboží na police. Sebastian k nim do obchodu často chodil pod záminkou, že musí něco sehnat mamince, ačkoli v duchu tajně doufal, že zastihne Fannie o samotě. Třebaže se znali celý život, během posledních měsíců se mezi nimi něco změnilo. Sebastianovi se nyní stáhl žaludek a začaly se mu potit ruce, kdykoli se na něj podívala.

Fannie bohužel jeho city neopětovala. Jelikož byla mladší, chodila do třídy s Nicem. Seděla v lavici hned za ním. V den svých dvanáctých narozenin si na sebe vzala nové šaty, které dostala od otce jako dárek, a vždy upřímný Nico se na ni usmál a řekl: „Dnes ti to moc sluší, Fannie.“

Od té chvíle dívčino srdce patřilo jemu.

Říkal jsem, že mám takový nezaměnitelný výraz.

Ale nebudu zdržovat. Abychom dokončili představování, vraťme se nyní do onoho vlaku, který se v létě roku 1943 hnal ze Soluně střední Evropou. V současnosti už mnozí netuší, že nacisté ve snaze ovládnout celý kontinent vpadli do Řecka a prohlásili onu horkou zem za svou. Netuší ani to, že před válkou byla Soluň jediným evropským městem,

v němž většinu populace tvořili Židé. To z ní činilo skvělý cíl pro nacisty a jejich oddíly Schutzstaffel, zkráceně SS. Provedli tam totéž co v Polsku, Francii, Maďarsku a všude jinde. Shromáždili židovské obyvatele a odvezli je na jatka.

Destinací onoho vlaku ze Soluně byl tábor smrti Osvětim-Březinka. Ten urostlý muž měl pravdu. Ne že by mu to nějak pomohlo.

„HALT!“ zařval německý důstojník znovu a protlačil se mezi cestujícími k okénku. Byl podsaditý, měl napuchlé rty a tvář řezanou tak ostře, jako by se na něm nenašel ani milimetr kůže, který by mohl trochu zjemnit jeho vystouplou bradu nebo lícní kosti. Ukázal pistolí na mříž ležící na podlaze vagonu.

„Kdo to byl?“ otázal se.

Všichni zaryli oči do země. Nikdo ani nehlesl. Němec zvedl vyloženou mříž a prohlédl si její ostré hrany, načež se zadíval na vousatého muže, který předtím pošeptal Fannie, aby byla „dobrým člověkem“ a pověděla „světu o tom, co se tady stalo“.

„To vy, pane?“ zašeptal Němec.

Než stačil vousatý muž odpovědět, Němec ho praštil mříží přes obličej, čímž mu rozedral nos i tváře. Muž bolestí vykřikl.

„Zeptám se znovu. Byl jste to vy?“

„On to neudělal!“ zvolala nějaká žena.

Němec vysledoval její pohled až k urostlému muži, který mlčky stál u děravého okna.

„Děkuji,“ odtušil Němec.

Pak zvedl pistolí a střelil muže přímo do hlavy.

Na stěnu vagonu cákla krev a velikán se zhroutil k zemi. Ozvěna výstřelu jako by všechny cestující doslova přimrazila. Pravda je (a já bych to měl vědět), že jich ve vagonu

bylo dost na to, aby německého důstojníka přemohli a zneškodnili. Jenže oni mě v tu chvíli neviděli. Viděli jen to, co Němec chtěl, aby viděli. Totiž že on třímá v rukou jejich osud, ne oni sami.

„Rádi byste vyskočili oknem?“ prohlásil. „Nuže dobrá. Nechám jednoho z vás jít. Kdopak to asi bude?“

Rozhlédl se po zdrcených tvářích před sebou, až spočinul pohledem na oné mladé ženě, která si k prsům tiskla miminko.

„Ty. Půjdeš ty.“

Žena kolem sebe začala tékat pohledem. Nato se začala nesměle sunout k oknu.

„Počkej. Nejdřív mi dej své dítě.“

Žena zkameněla a přitiskla si dítě ještě blíže k tělu.

„Slyšelas, co jsem řekl?“

Namířil jí hlaveň pistole na nos a volnou rukou jí vyrval dítě z náručí.

„Teď můžeš jít. No tak, pospěš si. Oknem rovnou ven.“

„Ne, ne, prosím, prosím,“ začala koktat matka. „Já nikam nechci, nikam nechci...“

„Dávám ti šanci odejít. Nevyrvali jste snad mříž právě proto?“

„Prosím, ne, prosím, *prosím*, mé dítě, mé dítě.“

Žena se zhroutila k nohám ostatních zajatců. Důstojník jen zavrtěl hlavou.

„Co to s vámi Židy jenom je? Nejdřív něco chcete a pak si to rozmyslíte.“ Nato si povzdechl. „Co naplat. Řekl jsem, že jeden z vás může jít. Musím dodržet slovo.“

S tím popošel až k oknu a rázně z něj děťátko vyhodil. Matka zavyla a ostatní vězni se roztrásli. Jenom Sebastian se na německého důstojníka vydržel dívat dost dlouho na to, aby viděl, jak se usmál.

Důstojník se jmenoval Udo Graf.
On je čtvrtou postavou našeho příběhu.

PODOBENSTVÍ

Než Bůh stvořil člověka, povolal všechny nejvyšší anděly, aby s nimi svůj nápad probral. Má to udělat? Ano, či ne?

Anděl milosrdenství řekl: „Ano, nechť je člověk stvořen, neboť bude konat skutky milosrdenství.“

Anděl spravedlnosti řekl: „Ano, nechť je člověk stvořen, neboť bude konat skutky spravedlnosti.“

Jenom anděl pravdy nesouhlasil. „Ne, nechť člověk stvořen není, neboť bude roznášet faleš a lži.“

Co nakonec udělal Bůh? Zvážil vše, co bylo řečeno. Načež anděla pravdy svrhl z nebes do hlubin země.

• • •

Jak říká vaše mládež: ta sedla.

Mé vyprávění je pravdivé. Jak jinak bych před vámi mohl stát a mluvit s vámi?

Mýlil jsem se snad, když jsem Všemohoucího varoval, že člověk bude falešný? Zjevně nikoli. Lidé lžou v jednom kuse, zvláště svému Stvořiteli.

Přesto se o mé svržení z nebes vedou vášnivé spory. Někteří jsou toho názoru, že jsem byl pohřben pod zemí, abych znovu povstal, až bude lidstvo povzneseno do své nejlepší podoby. Jiní tvrdí, že jsem byl vyhnán záměrně, protože má ctnost je nad vaše síly.

Já mám svou vlastní teorii. Domnívám se, že jsem byl svržen, abych se roztrástil na miliardu kousků, z nichž každý si najde cestičku do jednoho lidského srdce.

Tam buď rozkvetu.
Nebo zemřu.

TŘI OKAMŽIKY

Dost už s takovým tlacháním. Zpět k našemu příběhu. Během divokých třicátých a čtyřicátých let dvacátého století, kdy se válka nejdřív rodila, pak chystala a najednou zavládla úplně všude, se životy našich protagonistů překotně měnily.

Dovolte mi zmínit tři konkrétní chvíle.

Posléze pochopíte, kam tím mířím.

Píše se rok 1938.

Je večer a na ulici Venizelou v Soluni se koná festival. V jedné z kaváren je rušno, probíhá tam totiž „korunovace“. V židovské víře se takto označuje den, kdy rodiče vyžení či vyvdají posledního ze svých potomků. Dva dlouhé stoly se prohýbají pod tácy s rybami, různými druhy masa, sýra a paprik. Ve vzduchu se převaluje cigaretový dým a k poslechu hraje malá kapela, na kytaru a tradiční řecké buzuki.

Hosté tančí tak energicky, až se potí. Nevěsta se jmenuje Bibi a jejími hrdými rodiči jsou Lazar a Eva Krispisovi, Nicovi prarodiče, kteří spolu žijí už tak dlouho, že jim vlasy šediví stejným tempem. Hosté je zvedli na dřevěných židlích do vzduchu a tančí s nimi po sále. Eva se drží opěradla ze strachu, že spadne. Ale Lazar si to vychutnává a neváhá máchat rukama nahoru a dolů.

Malému Nicovi je sedm let a podupává si nohou do rytmu. „Ještě výš, Nano!“ zvolá. „Ještě výš!“

Když se později rodina sesedla kolem stolu, pustila se do kousků baklavy a ořechového dortu se sirupem. Pili černou kávu, kouřili cigarety a rozprávěli spolu řecky, hebrejsky i v ladino, jakési židovské španělštině, kterou spolu lidé z jejich komunity běžně komunikovali. Děti už dojedly dezert a některé si hrály na zemi.

„Páni, jsem příšerně utahaná,“ vydechla Bibi a posadila se.

Bibi byla posledním ze tří potomků svých rodičů, který stanul před oltářem. Přišla celá uřícená tancem a setřela si pot z čela.

„Proč jsi měla přes obličej tu věc?“ zeptal se Nico.

„Ta věc se jmenuje závoj,“ odpověděl mu dědeček. „A měla ho na sobě, protože předtím si ho nasadila její matka, před ní zase její matka a dávno, dávno před ní spousta dalších žen. Když dnes děláme něco, co se dělalo už před tisíci let, víš, co to pro nás znamená, Nico?“

„Že jsme starší?“ zkusil chlapec.

Všichni se rozesmáli.

„Že jsme spjati se svými předky,“ opravil ho Lazar. „Díky tradicím člověk ví, kým je.“

„Já vím, kdo jsem!“ prohlásil jeho vnuk a ukázal si palcem na prsa. „Jsem Nico!“

„Jsi Žid,“ dodal Lazar.

„Taky Řek.“

„Předně Žid.“

Bibi pohládila po ruce svého novomanžela Tedrose.

„Šťastný?“ zeptala se ho.

„Šťastný,“ odpověděl.

Lazar plácl dlaní do stolu a široce se usmál.

„Kdy bude další vnouče?“

„Ale no tak, papá, mohl bys počkat, až si aspoň svléknu svatební šaty,“ namítla Bibi.

„Tak to většinou začíná,“ mrkl na ni Lazar.

Bibi se začervenala. Lazar zvedl Nica, posadil si ho na klín a vzal jeho tvář do dlaní.

„Co třeba nějakého dalšího, jako je tenhle?“ navrhl. „Takový krásný chlapec!“

Sebastian to z druhé strany stolu sledoval, ťukal vidličkou a tiše se smířoval s faktem, že je to jeho bratr, nikoli on, koho si dědeček přeje naklonovat.

Později té noci se rodina vracela po promenádě. Noční vzduch byl teplý a od moře pofukoval jemný vánek. Šli s nimi i Fannie a její otec a Fannie poskakovala vedla Nica se Sebastianem, kteří spolu s ní na střídačku kopali po dlažebních kostkách menší kamínek. Nicova matka Tanna tlačila kočárek se spícími dvojčaty. Zadívala se na majestátní Bílou věž tyčící se před nimi nad Soluňským zálivem.

„Krásný pohled,“ vydechla.

Prošli kolem zavřeného stánku, v jehož okénku byly vystavené noviny. Lev přeletěl očima titulky a štouchl do otce. „Papá,“ hlesl tiše. „Četl jsi, co se děje v Německu?“

„Ten chlap je šílenec,“ řekl Lazar. „Brzy se ho zbaví.“

„Nebo se to rozšíří.“

„To jako sem? Odtud je do Německa daleko. A krom toho, Soluň je židovské město.“

„Ne tolik jako dřív.“

„Děláš si zbytečné starosti, Lve,“ poznamenal Lazar a ukázal na stánek. „Podívej, kolikery jsou tam židovské noviny. Podívej, kolik máme synagogy. Něco takového nemůže nikdo zničit.“

Lev se ohlédl na své děti, které si kopaly kamínkem. Doufal, že otec má pravdu. Rodina kráčela měsíčním svitem a po moři se rozbíhala ozvěna jejich rozhovoru.

Píše se rok 1941.

Dveře se rozletěly. Do místnosti vpadl klopýtavým krokem Lev ve špinavé vojenské uniformě. Děti se k němu rozběhly a začaly ho objímat kolem nohou i pasu, zatímco Lev se ztuhle vlekl k pohovce. Od oné noci na promenádě uběhly tři roky, ale Lev jako by zestárl o deset let. Propadlé tváře měl ošlehané větrem a tmavé vlasy protkané stříbrnými šedinami. Jeho kdysi silné paže byly vyzáblé a zjizvené. Levou ruku měl ovázanou roztřepeným obvazem nasáklým zaschlou krví.

„Nechte tatínka, aby se posadil,“ vyhrkla Tanna a políbila muže na rameno. „Drahý Bože, drahý Bože, díky, žeš ho přivedl domů.“

Lev vydechl, jako by právě zdolal vysokou horu, a zřítíl se na pohovku. Pak si pořádně promnul obličej. Lazar se posadil vedle něj. V očích se mu leskly slzy. Když synovi položil ruku na stehno, ten sykl bolestí.

Před šesti měsíci zanechal obchodování s tabákem a zapojil se do boje proti Itálii, která do Řecka vpadla krátce nato, co vyhodila do povětří jeden z jeho křížníků. Ačkoli italský diktátor Mussolini chtěl Němcům předvést, že Italové jsou jim rovni, Řekové kladli tuhý odpor a jeho invazi odolávali. Místním novinám dominovaly jednoslovné titulky:

„OCHI!“ (NE!)

Ne, řecký národ se nenechá uzurpovat Italy nebo kýmkoli jiným. Řecko se bude za svou čest bít! Ze všech koutů země se začali hlásit dobrovolníci včetně mnohých soluňských Židů, přestože starší členové tamní komunity se k tomu stavěli s pochybnostmi.

„Tohle není tvůj boj,“ řekl Lazar synovi.

„Je to moje zem,“ namítl Lev.

„Tvoje zem, ne tvůj lid.“

„Když nebudu bojovat za svou zem, co se stane mým bližním?“

Následujícího dne Lev narukoval a odjel tramvají plnou židovských mužů, kteří spěchali do boje. Toho jsem byl v průběhu dějin svědkem už mockrát. Muži nabuzení válečným adrenalinem. To končívá dobře jen zřídka.

Zpočátku řecká ofenziva slavila velké úspěchy. Díky tvrdší snaze zatlačili Italy nazpátek. Jenže s příchodem zimy zavládly drsné podmínky a řecké zdroje se začaly tenčit. Neměli dostatek mužů. Neměli dostatek zásob. Italové nakonec vyhledali pomoc silné německé armády, což pro řecké vojáky znamenalo konec. Byli jako koně, kteří vycváľali na otevřené pole a zjistili, že je plné lvů.

„Co se stalo?“ zeptal se Lazar syna.

„Naše zbraně i tanky, tak zastaralé,“ vydral ze sebe Lev přiškrceně. „Prošli jsme si úplně vším. Měli jsme hlad. Mrzli jsme.“ Zvedl oči plné prosebného výrazu. „Papá, nakonec jsme už neměli ani *kulky*.“

Lazar se ho ptal na ostatní známé. Na židovské muže, kteří se přihlásili do války stejně jako Lev. Ale ten nad každým jménem jen vrtěl hlavou. Tanna si zakryla ústa dlaněmi.

Sebastian otce pozoroval z druhé strany pokoje. Pohled na to, jak je zesláblý, ho přiměl mlčet. Ale Nico jako by to nevnímal. Došel k tatínkovi a ukázal mu pár obrázků, které mu nakreslil na uvítanou. Lev si je od něj vzal a přinutil se k úsměvu.

„Choval ses jako hodný kluk, když jsem byl pryč, Nico?“

„Ne vždycky,“ odpověděl Nico. „Někdy jsem maminku neposlouchal. Nedojedl jsem všechno jídlo. A pan učitel říká, že moc mluvím.“

Lev unaveně přikývl. „Zůstaň pořád takhle upřímný. Pravda je důležitá.“

„Bůh se pořád dívá,“ přikývl Nico.

„Přesně tak.“

„Vyhráli jsme válku, papá?“

Lev navzdory své vlastní radě zalhal. „Samozřejmě, Nico.“

„Říkal jsem ti to, Sebastian,“ usmál se Nico na bratra.

Pak ho Tanna odvedla pryč. „Je čas jít na kutě, Nico,“ řekla a se slzami v očích se ohlédla na manžela.

Lazar vstal a rozhrnul závěsy.

„Papá,“ hlesl sotva slyšitelně Lev, „dojde k tomu. Němci. Už přicházejí.“

Lazar závěsy zase zatáhl.

„Nepřicházejí,“ povzdechl si. „Jsou tady.“

Píše se rok 1942.

Je horké sobotní ráno. Nacházíme se na náměstí Svobody, hlavním shromaždišti celé Soluně. Od Lvova návratu z války uplynul víc jak rok. Krátce poté vpadla do města německá armáda s tanky, motorkami, nekonečnými špalíry vojáků a vojenskou kapelou. Od té doby se začalo nedostávat jídla. Provozovny řemeslníků zůstávaly zavřené. Po ulicích se promenovali nacističtí vojáci a životy židovských rodin byly strašidelně omezeny. Ve výlohách obchodů a restaurací visely nápisy. ŽIDŮM VSTUP ZAKÁZÁN. Všichni měli strach.

Dnes červencové sluníčko doslova praží. Na nebi není ani mráčku. Na náměstí se odehrává bizarní, téměř surreálná scéna. Je plné řad židovských mužů tlačících se jeden vedle druhého. Devět tisíc jich tam stojí jen pár centimetrů od sebe. Nacisté, kteří nyní město ovládali, jim přikázali se tady shromáždit.

„DŘEP, VZTYK! DŘEP, VZTYK!“ ječeli na ně němečtí důstojníci. A Židé s předpaženými rukama pořád dokola klesali do dřepu a zase vstávali. Připomínalo to rozcvičku, která neměla konce. Když snad nějaký muž přestal, aby si odpočinul, nebo samým vyčerpáním upadl, zmlátili ho, zkopali a pustili na něj psy.

Mezi přítomnými muži stál i Lev. Byl odhodlaný nenechat se zlomit. S kůží zbrocenou potem klesal do dřepu a zase vstával, znovu a znovu. Na chvíli zaletěl pohledem k jednomu z balkónů, který skýtal výhled na náměstí. Spatřil na něm mladé německé ženy. Smály se a fotografovaly. *Jak se tomu můžou smát?* Raději odvrátil zrak. Vzpomněl si na válku. Na to, co všechno přečkal během tuhé zimy. Tohle zvládne, opakoval si. Jak rád by teď byl za trochu chladu.

„DŘEP, VZTYK! DŘEP, VZTYK!“

Lev viděl, jak jeden starší muž klesl na kolena. Německý voják ho chytil za plnovous, vytasil nůž a vousy mu uřízl. Muž vykřikl. Lev se otočil jinam. Dalšího muže, který upadl, nakopli do břicha, odtáhli na ulici, vylili na něj kýbl vody a nechali ho sténat v bolestech. Kolemjdoucí nic neudělali.

„DŘEP, VZTYK! DŘEP, VZTYK!“

Tento den vejde ve známost jako „černý šábes“. Němci si sobotu zvolili záměrně, aby znesvětili židovský posvátný den a donutili muže, kteří by se tou dobou jinak modlili v synagogách, k veřejnému ponížení. Zdánlivě jen tak, bez důvodu.

Ale krutost má vždy nějaký důvod. Němci mě chtěli přeroutit. Chtěli, aby soluňští Židé přijali novou verzi pravdy. Takovou, v níž není svobody, víry ani naděje. V níž existují jen nacistická pravidla.

Lev si opakoval, že se nenechá zlomit. Svaly měl tak zmožené, že se celý chvěl. Zvedal se mu žaludek, ale neodvažoval se zvracet. Myslel na své děti. Na děvčata Annu a Elisabet

i na chlapce Sebastiana a Nica. Myšlenka na ně ho držela na nohou.

„DŘEP, VZTYK! DŘEP, VZTYK!“

Lev o tom v tu chvíli nevěděl, ale k náměstí se právě blížil Nico. Ten měl ve zvyku pobíhat volně po ulicích, přestože ho před tím maminka varovala. Stejně proklouzl ven a vydal se za rámusem, který byl slyšet i o několik bloků dál.

Když došel na okraj náměstí Svobody, zvedl se na špičky, aby něco zahlédl i přes shromážděný dav. Všiml si ho jeden z německých vojáků.

„Pojď sem, chlapče. Chceš se podívat?“

Nico se usmál a Němec ho zvedl do vzduchu.

„Vidíš, co se stane se špinavými židáky?“

Nico byl zmatený. Věděl, že on sám je Žid. Avšak voják díky jeho plavým vlasům a absenci strachu předpokládal opak.

„Co to dělají?“ zeptal se Nico.

„Cokoli, co jim přikážeme,“ usmál se voják na stráží. „Neboj. Brzy už tu žádní nebudou.“

Nico se chtěl zeptat, kam půjdou, ale voják rázem zpozorněl. Blížil se k nim armádní automobil. Na sedadle spolujezdce seděl podsaditý důstojník. Nikdo jiný než Udo Graf. Dostal celou tuto operaci na starost.

Voják zvedl paži na pozdrav. Udo na něj kývl. Načež poprvé, ale sotva naposledy spatřil Nica. Mrkl na něj. Nico se jeho mrknutí snažil opětovat.

Automobil pokračoval v jízdě okolo řad vyčerpaných mužů, kteří dřepovali pod parným slunkem.

JAK SE LEŽ ŠÍŘÍ

Občas se dívám, jak lidé jedí. Připadá mi to zajímavé. Právě jídlo vás drží při životě, tak bych čekal, že si budete pro své tělo vybírat tu nejvhodnější stravu. Ale vy místo toho volíte to, co lahodí vašim chuťovým buňkám. Vídám, jak v bufetech splácáte to i ono a zbytek přehlížíte, ačkoli víte, že je zdravější.

Všímám si toho proto, že totéž děláte i se mnou. Sem tam si naberete kousíček pravdy, ovšem těm nepříjemným soustům se vyhýbáte a raději svůj talíř plníte lží. Avšak stejně jako vám vinou přehlížení dobré potravy jednou vypoví službu tělo, tak vám odumře i duše, když si z pravdy budete vybírat jen to, co se vám hodí.

Vezměte si třeba tohoto chlapce, který se roku 1889 narodil do velké rakouské rodiny. Otec ho v jednom kuse bil, učitelé ho věčně kárali a matka, které jediné na něm snad záleželo, mu zemřela už v jeho osmnácti letech. Vyrostl z něj mrzutý, odtazitý člověk. Nějaký čas se jen tak protloukal, považuje sám sebe za malíře, avšak ve světě umění se žádného přijetí nedočkal. Po čase se z něj stal samotář, který si začal říkat *Vlk*. Rozvinula se v něm vášeň pro hledání viníka. *Za to můžou oni, ne já*. A tak se u něj roztočilo kolečko sebeklamu.

Když Vlk zaslechl volání války, dobrovolně narukoval. Líbila se mu přímočarost boje i určené pravdy. Ve válce

jsou všechny pravdy uměle vybrané. Jediná skutečná pravda o válce zní, že by se jí nikdo neměl nechat strhnout.

Konflikt nedopadl dobře. Poté co jeho zem kapitulovala, Vlk ležel raněný v nemocnici, spalován jedovatým yperitem i ponížením. Nedokázal tu porážku spolknout. Považoval ji za slabost a slabostí pohrdal. Zejména proto, kolik se jí skrývalo v něm samém. Když představitelé jeho země podepsali mírovou smlouvu, zapřisáhl se, že jednoho dne je svrhne.

Ten den brzy nastal.

Vlk vstoupil do politické strany. Co nevidět se ocitl na její špici. Tehdy vystřelil pistolí do stropu a prohlásil: „Právě začala národní revoluce!“

K moci se vydrápal přes horu lží. Všechny potíže svého národa začal svalovat na Židy. Čím víc na ně ukazoval prstem, tím výš stoupal. *To oni jsou tím problémem! Oni jsou důvodem našeho ponížení!* Obvinil Židy, že vládnou tajemnou silou, skrytým vlivem a šíří natolik velikou lež, aby se nad ní nikdo nepozastavil. Šokující, jak všechna ta obvinění seděla právě na něj. Prohlašoval, že Židé jsou „nemoc“, již je třeba vykořenit, aby se Německu vrátilo zdraví.

Takové lži vynesly Vlka k moci, ohromné moci. Jeho proslovům tleskaly davy lidí. Postupně si uzurpoval pravomoci říšského kancléře a prezidenta a nakonec se stal nejvyšším vůdcem. Své nepřátele popravoval. S každým novým úspěchem ztratil další zábrany. Naložil si vrchovatý talíř lží smažených v nenávisti, jimiž následně krmil armádu. A armáda rostla. Následovala ho přes hranice v naději, že rozdrtí své sousedy pod vlajkou svůdného hesla *Deutschland über alles*. Německo nade všechno.

Proč vojáci vykonávali Vlkovu vůli? Každý člověk v hloubi duše ví, že být krutý k ostatním – mučit je, zabíjet je – není ani správné, ani spravedlivé. Jak to tedy mohli dopustit?

Jednoduše si namluvili takovou báchorku. Stvořili mou alternativní verzi a začali se s ní ohánět jako sekerou. Proč myslíte, že jsem nesouhlasil s ostatními anděly? S Milosrdenstvím, se Spravedlností? Snažil jsem se je varovat. Ti, kteří mě zneužívají, odporně znásilní všechny zbylé ctnosti. A ještě přitom sami sebe přesvědčí o své vznešenosti.

Vlkovy lži se šířily pořád víc. Aby všechno to zlo nějak zakryl, vymyslel nová slova. To je otřepaný trik. Když chcete, aby vám lhaní prošlo, pozměňte jazyk.

Přišel s frází jako „zákon pro nápravu nouze občanů a národa“, jíž získal zvláštní pravomoci. Frází o „životním prostoru“ ospravedlňoval přivlastňování si cizího území. Místo slova vražda používal výrazy jako „odpravit“ či „očistit“. A sousloví „konečné řešení“ bylo eufemismem pro jeho hlavní záměr – vyhlazení Židů z celého kontinentu.

Oddané stoupence sbíral mezi zatrpklými, odcizenými, naštvanými a ambiciózními lidmi. Mezi dospělými, kteří se ochotně obrátili proti svým sousedům, a mezi mladými, kteří rádi beztestně sráželi druhé k zemi.

Nacházel je mezi zahořklými ztracenými dušemi, jako byl Udo Graf, jehož matka opustila rodinu kvůli jednomu Židovi a jehož otec si následně vlezl do vany s břitvou, aby si vzal život.

Z Uda, který studoval na univerzitě v Německu přírodní vědy, se stal, stejně jako z Vlka, samotář, ničema bez přátel. Ve čtyřiašedesáti letech slyšel Vlka mluvit na náměstí. Hovořil o nové Říši, o německém impériu, které bude stát tisíc let. Měl pocit, jako by dostal osobní pozvánku: když budeš následovat tohoto muže, zvítězíš nad bolestí plynoucí z tvé vlastní mizerné existence.

Tak se Udo přidal k Vlkovým mužům. Oddá se věci. Stoupal po hierarchickém žebříčku stále výš a po čase dosáhl až

na hodnost *Hauptsturmführera*, středně postaveného důstojníka nacistických jednotek SS.

V létě roku 1942 ho Vlk povýšil a vyslal do Soluně splnit děsivý úkol – vyčistit město od všech židovských obyvatel. Což nás přivádí zpět k náměstí Svobody a onomu horkému červencovému ránu, v němž se Udo poprvé setkal s Nicem Krispisem a mrkl na něj, jako by snad všechno mělo dobře skončit.

Nakonec to samozřejmě dobře neskončilo. Každá lež končí temnotou. Náš příběh však teprve začíná.

OPRAVDOVÉ MILOSRDENSTVÍ

O jedné neděli na podzim roku 1942 vzal Lazar Nica, Fannie a Sebastian na hřbitov, kde byli pohřbeni jeho rodiče, hned za branami východní části Soluně. Tehdy se jednalo o největší židovský hřbitov na světě. Některé náhrobky tam stály stovky let.

„Kdo z těch pohřbených je nejstarší, Nano?“ zeptal se Nico dědečka cestou do kopce.

„Nikdo, koho bych znal,“ odpověděl Lazar.

„Některé hroby pocházejí až ze šestnáctého století,“ dodal Sebastian.

„Vážně?“ podivila se Fannie.

„Opravdu, četl jsem to,“ přikývl Sebastian.

„Já nechci být pohřbený,“ prohodil Nico.

„Tak bychom tě mohli hodit do moře,“ navrhl Sebastian.

„To od tebe není hezké,“ napomenula ho Fannie.

Nico se na ni usmál.

„Jenom si dělám legraci,“ zabručel Sebastian. Cítil, jak rudne.

Vydali se mezi velkými kamennými a cihlovými náhrobky natěsnanými jeden na druhý a táhnoucími se tak daleko, kam jen oko dohlédlo. Nakonec došli až k hrobu Lazarových rodičů. Lazar se zhluboka nadechl a zavřel oči. Nato se mírně předklonil a začal se modlit. Hladil si při tom vousy a cosi mumlal v hebrejštině.

Nico ho chvíli pozoroval, načež taky zavřel oči a začal se střídavě mírně předklánět a zaklánět.

„Ani neumí slova,“ pošeptal Sebastian Fannie.

„Tak proč to dělá?“

„Netuším. Celý on.“

Když Lazar skončil, klekl si na kolena a vytáhl z kapsy kus látky. Přinesl si i menší láhev s vodou, v níž látku namočil, a začal z náhrobku stírat prach.

„Proč to děláš, Nano?“ zeptal se ho Nico.

„Z úcty k tvému pradědečkovi a prababičce.“

„Můžu ti pomoci?“

Lazar roztrhl látku na dva kusy, podal jeden Nicovi a ten si dřepel před náhrobek. Fannie i Sebastian si přidřepili vedle. Brzy stírali prach z kamene všichni čtyři.

„Tomuhle říkáme *chesed šel emet*,“ pravil Lazar tiše. „Opravdové milosrdenství. Víte, co takové opravdové milosrdenství znamená, děti? Podívejte se na mě.“

Děti přestaly utírat.

„To je, když uděláte něco pro druhého, a on vám to nemůže nijak oplatit. Jako když čistíte hroby zesnulých. To znamená opravdové milosrdenství. Je snadné být hodný, když za to něco dostanete,“ dodal tišeji. „Složitější je, když o vykonaném dobru neví nikdo kromě vás.“

Děti začaly znovu utírat. Poté co obstarali oba hroby, Nico se zvedl a popošel k dalšímu.

„Tak pojdte,“ zavolal na ostatní.

„Kam?“ nechápal Sebastian.

„Měli bychom vyčistit i tyhle.“

Sebastian vstal. Fannie také.

Brzy všichni tři čistili namočenými hadříky náhrobní kameny neznámých lidí, jeden po druhém. Lazar zavřel oči a odříkal modlitbu díky.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Malý lhář.

Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.